

Vabariigi Valitsuse määruse
„Sadramõtsa looduskaitseala moodustamine ja kaitse-eeskiri” eelnõu
SELETUSKIRI

1. Sissejuhatus

Looduskaitseseaduse § 10 lõike 1 alusel on Vabariigi Valitsusel õigus võtta ala kaitse alla ja kehtestada ala kaitsekord. Eelnõukohase määrusega moodustatakse Sadramõtsa looduskaitseala (edaspidi *kaitseala*) ja kehtestatakse kaitseala kaitse-eeskiri. Sellega tagatakse siseriiklik kaitse Sadramõtsa loodusala eesmärkideks olevatele elupaigatüüpidele.

Kaitseala asub Võru maakonnas Rõuge vallas Metstaga, Kangsti ja Sadramõtsa külas.

Kaitseala territoorium on osaliselt kaitse all Sadramõtsa metsise püsielupaigana.

Eelnõukohase määrusega muudetakse looduskaitseseaduse § 13 lõike 1 alusel olemasoleva püsielupaiga kaitsekorda ja kaitstava loodusobjekti tüüp looduskaitsealaks ning vähendatakse kaitstava ala pindala. Muudatuse on tinginud vajadus tagada nõukogu direktiivi nr 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitse kohta (edaspidi *loodusdirektiiv*) I lisas nimetatud elupaigatüüpide kaitse. Moodustatav kaitseala hõlmab Natura võrgustikku kuuluva Sadramõtsa loodusala.

Vabariigi Valitsuse määruse eelnõu on koostanud Keskkonnaameti looduskaitse osakonna kaitse planeerimise büroo kaitse planeerimise spetsialist Kerttu Elm (tel 680 7913, e-post kerttu.elm@keskkonnaamet.ee), eelnõu kaitsekorra otstarbekust on kontrollinud Keskkonnaameti looduskaitse osakonna kaitse planeerimise büroo juhtivspetsialist Eleri Laidma (tel 680 7911, e-post eleri.laidma@keskkonnaamet.ee). Eelnõu õigusekspertiisi on teinud Keskkonnaameti üldosakonna peajurist Lüüli Junti (tel 680 7435, e-post lyyli.junti@keskkonnaamet.ee) ja Advokaadibüroo FORT vandeadvokaat Margus Kõiva (tel 528 8090, e-post margus.koiva@fortlegal.com). Keskkonnaministeeriumi kontaktisik eelnõu ministeeriumitevahelisel kooskõlastamisel ja kinnitamisel on Marika Erikson (tel 626 2880, e-post marika.erikson@envir.ee). Eksperdi hinnangu on andnud Kark OÜ ja keeleliselt on toimetanud Siiri Soidro (tel 640 9308, e-post siiri.soidro@tlu.ee).

2. Eelnõu sisu, piirangute ja kaitse alla võtmise põhjendus

2.1. Kaitse-eesmärkide vastavus kaitse alla võtmise eeldustele

Kaitseala kaitse-eesmärk on:

- 1) kaitsta metsa- ja rabakooslusi ning nende elustiku mitmekesisust;
- 2) kaitsta ja säilitada elupaigatüüpe, mida nõukogu direktiiv nr 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitse kohta (EÜT L 206, 22.07.1992, lk 7–50) nimetab I lisas, milleks on rabad (7110*)², nokkheinakooslused (7150), vanad loodusmetsad (9010*) ning siirdesoo- ja rabametsad (91D0*);
- 3) kaitsta kaitsealust liiki, keda Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv nr 2009/147/EÜ loodusliku linnustiku kaitse kohta (ELT L 20, 26.01.2010, lk 7–25) nimetab I lisas, ja tema elupaiku. Selleks liigiks on metsis (*Tetrao urogallus*).

Vastavalt looduskaitseseaduse §-le 7 on kaitseala kaitse alla võtmise eeldused ohustatus, haruldus, tüüpilisus, teaduslik, ajaloolis-kultuuriline või esteetiline väärtus või rahvusvahelistest lepingutest tulenev kohustus ning linnu- ja loodusdirektiivi rakendamine. Sadramõtsa looduskaitseala kaitse alla võtmise eeldused on alale eesmärgiks seatud väärtuste ohustatus ja haruldus ning loodusdirektiivi rakendamine.

Loodusdirektiivi rakendamine

Loodusdirektiivi ülesanne on kaitsta ohustatud loomaliike ja nende elupaiku ning aidata kaasa looduse mitmekesisuse säilimisele ja taastamisele. Direktiivi artikli 6 punkti 1 kohaselt tuleb liikmesriikidel kehtestada direktiivi lisades nimetatud elupaigatüüpide ning liikide ja nende elupaikade kaitseks kaitsemeetmed, mis vastavad nende elupaigatüüpide ja liikide ökoloogilistele nõudlustele. Sadramõtsa looduskaitseala jääb täies ulatuses Sadramõtsa loodusale. Sadramõtsa looduslal on kohustus kaitsta järgmisi elupaigatüüpe: rabad (7110*), nokkheinakooslused (7150), vanad loodusmetsad (9010*) ning siirdesoo- ja rabametsad (91D0*). Tärniga on tähistatud esmatähtsad elupaigad, mille kaitse tagamisel on Euroopa Liidul ja selle liikmesriikidel eriline vastutus.

Vanad loodusmetsad (9010*) ehk läänetaiga on Euroopas esmase tähtsusega elupaigatüüp, mis hõlmab eeskätt puutumatu või vähese inimõjuga vanu metsi. Eestis kuuluvad sinna nii okas- ja segametsad kui ka osa lehtmetsadest, v.a laialehised metsad ja laialehiste puuliikidega liigirikkad kuuse-segametsad (Paal, J., 2004. Euroopas väärtustatud elupaigad Eestis). Intensiivse metsamajandamise tõttu on vanad loodusmetsad kadumisohus. Loodusmetsi iseloomustavad puude erivanuselisus, häilulisus, eri kõdunemisastmes surnud puud nii seisva kui ka lamapuiduna, tüükad ja jämedad kuivanud oksad, aukude ja õõnsustega puud, rohkest rippisamblikke ja puiduseeni. Kui loodusväärtuslik mets püsib järjepidevalt pikka aega, tekivad seal soodsad elutingimused kitsalt kohastunud liikidele. Loodusmets on koduks mitmele looduskaitse lipuliigile, nagu lendorav ja must-toonekurg, ning lugematutele vähe tuntud haruldustele, nagu roheline hiidkupar, oliivhelksamblik, roosa pess ja väike-punalamesklane. Tegemist on elupaigale põliselt omaste ja muutuste suhtes äärmiselt tundlike liikidega. See tähendab, et olulise metsatunnuse kadumisel liik selles paigas hukkub. Sellised liigid armastavad rahu, enamasti ei sobi neile metsa majandamine püsimetsana.

Siirdesoo- ja rabametsi (91D0*) iseloomustab tihedam ja kõrgem puurinne kui on siirde- ja õõtsiksoodes (7140) ning rabades (*7110). Kuna siirdesoomets on vaheaste madalsoometsa arengul rabametsaks, siis moodustavad seal puurinde sookask ja mänd, rabametsas valitseb mänd. Alustaimestik on siirdesoometsas mosaiikne, nagu lage- ja puissiirdesoooski: turbasamblamätastel valitsevad rabataimed, mätaste vahel madalsooliigid. Rabametsa iseloomustab eriti tugev põõsa- ja puhmarinne vaevakase, sookailu ja sinikaga (Paal, 2004). Elupaigatüüpi ohustab kuivendamine. Eestis tüüpilised niisketel aladel levinud kooslused.

Looduslikus seisundis rabad (7110*) on soode arengu viimane aste, kus taimede surnud osadest ladestunud turvas on juba nii tüse, et taimeluured ei küüni enam toitainerikka veeni: toitaineid toovad rabadesse peamiselt sademed. Turbakihi keskmine tüsedus Eesti rabades on 3,2 m. Raba taimestik valitsevad turbasamblad ja puhmastaimed, puisrabades kasvab ka kiduraid mände, harva üksikuid kaski (Paal, 2004). Rabad on ohustatud peamiselt kuivendamise, mingil määral ka turbakaevandamise tõttu. Looduslikke rabasid on Euroopas, välja arvatud Soomes ja Rootsis, säilinud vähe.

Nokkheinakooslused (7150) asuvad Eestis rabaälvestes ja moodustavad osa rabale iseloomulikust taimkattekompleksist. Seda elupaigatüüpi käsitletakse rabakoosluse loomuliku koostisosana ja eraldi ei kaardistata. Elupaigatüübi kaitse toimub raba elupaiga kaitse kaudu.

Metsis (*Tetrao urogallus*) on järjepidevalt väheneva arvukusega kanaline, kes on Eesti punase nimestiku järgi ohualtis seisus ning kes on arvatud looduskaitsealade alusel ohustatud liigina II kategooria kaitsealuste liikide hulka. Metsisekukkede arvukus on Eestis viimase kümnendi jooksul jätkuvalt vähenenud vaatamata mängude heale kaitstusele (94% mängudest on kaitse all). 2012. aastal oli teada 388 asustatud metsisemängu. Arvestades metsise paiksust, sõltub metsise edasine käekäik otseselt Eesti metsade majandamise viisist. Ohutegurid on lageraied metsise elupaikades ja kuivenduse mõjul toimuv elupaiga kvaliteedi halvenemine ning nende kahe teguri koosmõju, samuti pikaajalised maastikumuutused, mille tõttu ohustab palju isolatsiooni jäämine ja eelistatud elupaikade killustumine. Röövlust ja inimesepoolset häirimist peetakse väiksema tähtsusega ohuteguriteks (Metsise kaitse tegevuskava, 2015).

2.2. Kaitse alla võtmise otstarbekus

Sadramõtsa looduskaitseala on 2005. aastast kaitse all olnud Sadramõtsa metsise püsielupaigana. Ala jätkuv kaitse all hoidmine on oluline eeskätt metsise elupaikade ning loodusdirektiivi elupaigatüüpide kaitse eesmärgil.

Kaitseala eesmärkideks lisatavad haruldased ja ohustatud looduslikud elupaigatüübid – vanad loodusmetsad (9010*), siirdesoo- ja rabametsad (91D0*) ning rabad (7110*) – on alal määratud 2001. aastal Tartu Ülikooli Ökoloogia ja Maateaduste Instituudi inventeerijate ja 2015. aastal Keskkonnaameti spetsialistide tehtud inventuuride käigus. Esinduslikkuse hinnanguid on langetanud metsade vanuse uuesti hindamine. Praegu on osad elupaigad kaitseta, kuna need asuvad piiranguvööndis, kus metsamajandus on teatud tingimustel lubatud. Kuna elupaikade kaitset ei ole võimalik korraldada jätkuvalt metsise püsielupaiga kaitse kaudu (metsise kaitseks pole vaja kõiki elupaigatüüpe range kaitse alla võtta), siis loodusdirektiivi rakendamiseks on otstarbekas kaitsekorda muuta. Metsade looduslikule arengule jätmine sihtkaitsevöönditesse aitab kaasa esinduslikkuse paranemisele.

Kaitsealal leidub elupaigatüüpi vanad loodusmetsad (9010*) 14,2 ha, mis moodustab 4,6% kaitsealast. Metsad on enamasti C-esinduslikkusega, üksik elupaik ka B-esinduslikkusega. Madala esinduslikkuse on tinginud asjaolu, et tegu ei ole väga vanade metsadega ning struktuurielemente on vähe. Alasid on kunagi majandatud.

Elupaigatüüpi siirdesoo- ja rabametsad (91D0*) leidub kaitsealal 79 ha, mis on 25,9% kaitsealast. Rabale lähemad elupaigad on B-esinduslikkusega ja ülejäänud C-esinduslikkusega. Esinduslikkust mõjutab peamiselt metsade vanus, mis jääb 70–80 aasta lähedusse.

Rabad (7110*) on alal esindatud 11,7 ha-l (3,8% kaitsealast) ning on A- ja C-esinduslikkusega. Madala esinduslikkuse on tinginud ala läbiv metsasiht, väike pindala ja noored puud.

Metsise elupaigaks nimetatakse vastavalt „Metsise kaitse tegevuskavale” kokkuleppeliselt kuni 3 km raadiuses ümber mängu tsentri paiknevat metsaala, mida kasutatakse mängimiseks, sigimiseks, toitumiseks ja puhkamiseks eri aastaegadel. Eestis on kõige suuremad metsise

seisundit mõjutavad ohutegurid elupaikade killustumine (maastikumuutused, elupaikade kadu), lageraie metsise elupaigas (elupaiga killustumine) ja kuivenduse mõjul elupaiga kvaliteedi langus. Neile lisanduvad keskmise mõjuga kisklus ning häirimine inimese poolt (matkarajad, jahindus, metsa- ja teetrasside raie vaelel ajal). Eesti Ornitoloogiaühingu eksperdid on metsise elupaikade analüüsi käigus leidnud, et metsisemängud kaovad, kui vähemalt 60-aastase ja vanema metsa keskmine osakaal mänguaegses elupaigas (1 km raadiuses mängupaiga ümber) langeb alla 50%. Selleks et vältida metsisemängu kadumist, on otstarbekas võtta kaitse alla vähemalt metsise mänguaegne elupaik niisuguses ulatuses, mis tagaks, et 60-aastase ja vanema metsa keskmine osakaal ei langeks alla kriitilise piiri. Tugevad metsisemängud on üldjuhul säilinud seal, kus 800 m raadiuses asuvas metsise elupaigas on mets killustamata. Sellest tulenevalt peab mängupaik ja selle vahetusse ümbrusesse jäävad metsise eelistatud elupaigad olema sihtkaitsevööndis. Sadramõtsa looduskaitsealal loendati 2015. aastal metsise mängualal kolm kukke. Metsise (*Tetrao urogallus Linnaeus*, 1758) kaitse tegevuskavas on välja toodud, et viimase 20 aasta jooksul on Eesti metsisemängud kahanenud ning nüüd võib kolme kukega mängu pidada juba suureks. Seega peaksid kõik vähemalt kolme kukega mängud olema kaitse all. Sadramõtsa metsise mängupaik kuulub Rõuge metsise tuumalasse, mis on osa suurest Kagu-Eesti/Kirde-Läti metsise asualast, kus suuremal alal on säilinud suhteliselt elujõuline asurkond.

Lisaks eespool kirjas olevale on Sadramõtsa looduskaitseala kaitse alla võtmine põhjendatud asjaoluga, et tegemist on ülepiinnaliselt Natura võrgustikku kuuluva alaga. Kaitseala piirides asub Sadramõtsa loodusala.

2.3. Kaitstava loodusobjekti tüübi valik

Kuna kaitsealal on peamiseks kaitse-eesmärgiks Natura elupaikade ja metsise kaitse looduslike protsesside kaudu, rakendatakse kaitstava loodusobjekti tüübina looduskaitseala. Sadramõtsa metsise püsielupaiga kaitsekord on moodustatud vaid metsise vajadusi silmas pidades, kuid see ei aita kaitsta Natura elupaigatüüpe, mis on loodusala kaitse-eesmärkideks. Hoiuala kaitsekord ei võimalda luua eri rangusega vööndeid ja rakendada vajalikke piiranguid (nt liikumispiirang liikide häirimise vältimiseks pesitsusajal, jahi reguleerimine) ning kaitsta kogu looduskompleksi. Kaitstava loodusobjekti tüübiks ei ole valitud maastikukaitseala, kuna maastikus ei eristu silmapaistvaid vaadeldavaid pinnavorme ja maastikulisi väärtusi. Sellepärast on vajalik muuta loodusobjekti tüüp looduskaitsealaks.

2.4. Kaitstava loodusobjekti välis- ja vööndite piirid

Kaitseala piiritlemisel on lähtutud põhimõttest, et kaitsealasse on hõlmatud kaitset vajavad loodusväärtused ning ala piirid peavad olema looduses selgelt tuvastatavad ja üheselt mõistetavad. Seetõttu on piiritlemisel kasutatud selgepiirilisi ja ajas vähe muutuvaid objekte (metsasihid, kraavide kaldad, mõõdistatud maaüksused). Kohtades, kus maastikulised alused puuduvad, on piiritlemisel kasutatud maakatastri andmeid ja looduses tuvastatavate punktide vahelisi mõttelisi sirgeid. Kaitseala piir on kantud kaardile, kasutades alusena Eesti põhikaarti (mõõtkava 1 : 10 000) ja maakatastri andmeid.

Sadramõtsa looduskaitseala pindala on 322 ha, millest riigimaad on 280,4 ha, eramaad 31,4 ha ja jätkuvalt riigi omandis olevat maad 10,2 ha. Sihtkaitsevöönditesse jääb 262,3 ha, millest eramaad on 31,4 ha, riigimaad 220,7 ha ja jätkuvalt riigi omandis olevat maad 10,2 ha.

Piiranguvööndisse jääb 64,6 ha, mis kõik on riigimaa. Võrreldes kehtiva kaitsekorraga, kus püsielupaigana on kaitse all 362,6 ha, väheneb kaitstava ala pindala summaarselt 40,6 ha. Kaitse alt arvatakse välja ligikaudu 80 ha eramaad, kaitsealale liidetakse ligikaudu 18,8 ha eramaid, 9,8 ha riigimaad ja 10,2 ha jätkuvalt riigi omandis olevat maad. Sihtkaitsevöönditesse lisandub 196,8 ha (sellest eramaid 31,4 ha).

Pindalamuutused on eramaade osas järgmised. Olemasolevast püsielupaigast läheb eramaad sihtkaitsevööndisse 12,2 ha. Lisanduvast seni kaitseta eramaast läheb sihtkaitsevööndisse 19,2 ha. Sihtkaitsevööndiga liidetakse alad, et tagada metsise mänguaegse elupaiga kaitse. Kaitse alt arvatakse välja 80 ha piiranguvööndis olevat eramaad, kus kaitset vajavaid loodusväärtusi ei ole.

Välispiiriga on hõlmatud Sadramõtsa looduskaitsealal kõik esinduslikud elupaigatüübid ja osa metsise elupaigast, mida on vaja kaitsta metsise säilimiseks selles piirkonnas. Välispiiri vähenemine on tingitud otsusest vältida põhjendamatud piiranguid maaomanikele. Kaitsealalt välja jäetud aladel on metsad intensiivselt majandatud ning rajatud on maaparandussüsteemid, mistõttu puuduvad seal looduskaitsealised väärtused. Kaitsealale liidetud ala kasutab metsis oma mängualana. Seal asub siirdesoo, kus 2015. aastal loendati kolme kukega mäng.

Kaitseala välispiir kulgeb mööda metsakvartalite sihte, kinnistute piire, teid ja kraave. Kaitseala välispiirile jäävad kvartalisihid, teed ja kraavid on jäetud kaitsealast välja, sest nende kasutamine ja hooldamine ei ohusta ala kaitse-eesmärki. Kaitseala piiril asuvad maaparandussüsteemid on kaitsealast välja jäetud, et mitte liigselt piirata nende hooldamist. Kuigi kuivendamisel on olnud metsise elupaikadele negatiivne mõju, ei ole kraavide hooldamata jätmine kõikjal võimalik, sest need on osa suuremast kuivendusvõrgust. Kuna tegemist on Natura 2000 võrgustiku alaga, siis saab tegevusi piirata ka väljaspool loodusala, kui see võib ohustada eesmärgiks olevate väärtuste seisundit. Välispiiri puhul on kasutatud metsa kvartalisihide (sirgeid punktide (X: 663921,844, Y: 6395648,574) ja (X: 664016,846, Y: 6395157,441) ning (X: 664072,260, Y: 6394873,926) ja (X: 664122,302, Y: 6394634,253) vahel), mis põhikaardilt näha ei ole, kuid looduses on olemas. Kõlviku piiri on kasutatud jätkuvalt riigi omanduses oleval maal, kus kaitsealasse on hõlmatud seal asuv märgala. Seal on kasutatud ka üht mõttelist sirget punktist (X: 664451,550, Y: 6396129,340) punkti (X: 664449,310, Y: 6396060,380). Mõttelist sirget on kasutatud Soomänni kinnistul, kus sirge on tõmmatud looduses nähtava metsasihi serval asuva vana kraavi alguspunktist (X: 665911,796, Y: 6393435,939) kraavi servas asuva punktini (X: 666268,771, Y: 6393743,785).

Kaitseala on tsoneeritud vastavalt kaitsekorra eripäradele ja majandustegevuse piiramise astmele kaheks sihtkaitsevööndiks ja üheks piiranguvööndiks.

Sihtkaitsevööndite piiritlemisel on kasutatud kvartali sihte, kinnistute piire, teid ja kuivenduskraave, kõlvikute piire ning mõttelisi sirgeid. Mõttelisi sirgeid on kasutatud Roosa metuskond 5 katastriüksusel (86501:002:0710) järgmiste punktide vahel: (X: 664208,434, Y: 6395581,027) ja (X: 664320,173, Y: 6396002,486). Roosa metuskond 36 katastriüksusel (69702:001:1390) on kasutatud mõttelisi sirgeid järgmiste punktide vahel: (X: 664730,445, Y: 6395963,451) ja (X: 664763,677, Y: 6395827,743), (X: 665038,547, Y: 6394500,869) ja (X: 665139,231, Y: 6394520,069), mööda metsaeralduste piire (X: 665582,606, Y: 6393367,042) ja (X: 665552,655, Y: 6393210,929) ning sealt punkti (X: 665609,589, Y: 6393199,675). Sellest punktist läheb sirge kõlvikupiirini punkti (X: 665642,650, Y: 6393218,190). Soomänni (69702:001:0900) katastriüksusel on kasutatud mõttelist sirget

punktide (X: 666268,771, Y: 6393743,785) ja (X: 665911,796, Y: 6393435,939) vahel. Jätkuvalt riigi omandis oleval maal on kasutatud kõlviku piiri. Sihtkaitse- ja piiranguvööndi piiriks olevad kvartalite sihid, teed ja kraavid piiritleti piiranguvööndisse. Sihtkaitsevööndite vahelisel piiril olev metsasiht jääb Sadramõtsa sihtkaitsevööndisse. Välispiiriga kattumisel arvati piiriks olevad sihid, teed ja kraavid kaitsealast välja. Sadramõtsa sihtkaitsevööndi piiritlemisel lähtuti loodusdirektiivi elupaigatüüpide asukohast ja metsise endisest mängupaigast. Sadra-Mõtuse sihtkaitsevööndisse tsoneeriti metsiste praegune mängupaik ning kaitse-eesmärgiks olevad elupaigatüübid. Metsise liigikaitse tegevuskava järgi on oluline, et kaitse all oleksid mänguaegsed sobilikud elupaigad 1 km raadiuses mängukohast ning läheduses ei tohiks olla lageraielanke (Metsise kaitse tegevuskava, 2015). Lisaks on tähtis vanametsa (üle 60-aastane) osakaal, et see ei langeks püsielupaigas alla 50%. Teadaolevast mängukohast *ca* 800 m raadiuses tuleb säilitada terviklik metsamassiiv ja sealsed metsise eelistatud kasvukohatüübid sihtkaitsevööndina, kus poleks üle 0,6 ha suuruseid lageraielanke. Sihtkaitsevööndeid on moodustatud kaks, et vältida liikumispiirangu kehtestamist ülemäära suurele alale, kus seda vaja ei ole. Sadramõtsa sihtkaitsevööndis asuvates mängupaikades ei ole viimaste aastate jooksul mängu toimunud. Tegemist ei ole ka aktiivselt külastatava alaga ja inimeste poolt on mängu häirimise tõenäosus väike.

Sadramõtsa piiranguvööndi moodustab neli lahustükki ning need jäävad sihtkaitsevööndite ja välispiiri vahele. Piiranguvöönd on moodustatud metsisele sobilike elupaikade kaitseks ning seal kehtivad samasugused piirangud kui mujal metsise püsielupaikades. Piiranguvööndisse on määratud majandatud ja noored metsad, mille jätkuv mõõdukas majandamine aitab tagada puhvri loodusdirektiivi elupaigatüüpidele, et vältida servaepektist tulenevat kahjulikku mõju, ja aitab säilitada metsise mänguaegseid elupaiku.

2.5. Kaitsekord

2.5.1. Kaitsekorra kavandamine

Kaitsekorra väljatöötamisel on arvestatud kaitsealal leiduvaid loodusväärtusi (Keskkonnaameti spetsialistid Kerttu Elm, Sander Laherand, Margus Muts) ning Kark OÜ poolt kaitseala tsoneeringu ja kaitse-eeskirja kohta koostatud eksperdiarvamust (Eksperiarvamus Sadramõtsa looduskaitseala kaitse-eeskirja eelnõule ja tsoneeringule, 2016).

Kaitse-eeskirjaga kehtestatavad piirangud on sätestatud ulatuses, mis tagab kaitsealal leiduvate liikide ja looduslike elupaikade soodsa seisundi ning on proportsionaalne saavutatavale efektile.

Kaitseala kaitse-eeskiri seab kitsendused omandiõigusele (PS § 32). Keskkonda mõjutava tegevuse õigusliku regulatsiooni aluseks on PS §-st 5 tulenev loodusvarade ja loodusressursside kui rahvusliku rikkuse säästva kasutamise põhimõte. Elu- ja looduskeskkonna säästmise ja sellele tekitatud kahju hüvitamise kohustus tuleneb PS §-st 53. Tulenevalt PS §-dest 5, 32 ja 53 ning keskkonnaseadustiku üldosa seaduse ja looduskaitseseaduse alusel võib omandiõigust piirata. Omandiõiguse põhiolomuse säilimiseks peavad seadusest tulenevad piirangud olema proportsionaalsed ehk piirangu eesmärgi saavutamiseks sobivad, vajalikud ja mõõdukad. Kaitse-eeskirjaga piirangute seadmise eesmärk on alal leiduvate loodusväärtuste säilimine. Ühtlasi täidetakse direktiivist 92/43/EMÜ riigile tulenev kohustus tagada loodusväärtuste kaitse Natura 2000 võrgustiku alal. Neid eesmärke saab lugeda õiguspäraseks, kuna abinõud, mis soodustavad eesmärgi

saavutamist, on õiguslikult sobivad: kaitseala moodustamine ja loodusväärtusi kahjustavatele tegevustele piirangute seadmine aitab kaasa kaitseala eesmärkide täitmisele. Abinõu on vajalik, kui eesmärki ei ole võimalik saavutada mõne teise isikut vähem koormava abinõuga, mis on vähemalt sama efektiivne. Kaitse-eeskirja regulatsiooni eesmärgi (loodusväärtuste säilimine) täitmiseks ei ole muid vähemalt sama efektiivseid, kuid isikuid vähem koormavaid meetmeid. Abinõu mõõdukuse üle otsustamiseks tuleb kaaluda ühelt poolt isikutele antud õigusesse sekkumise ulatust ja intensiivsust, teiselt poolt aga eesmärgi tähtsust. Eesti ja Euroopa loodusväärtuste säilimine on oluline eesmärk. Alale kaitse tagamisega ja tegevustele piirangute seadmisega ala loodusväärtused säilivad, loodusväärtusi kahjustavate tegevuste elluviimisel need hävivad.

Metsamajandamisalase ettevõtluse korral on teada risk, et tegevust ei saa võimaldada juhul, kui see kahjustab loodust või elukeskkonda. Ettevõtlusvabadus ei anna isikule õigust nõuda rahvusliku rikkuse ega riigi vara kasutamist oma ettevõtluse huvides. Omandiõigus ja ettevõtlusvabadus ei ole piiramatud õigused. Kaitse-eeskirjaga alale seatud eesmärk kaalub üles omandiõiguse ja ettevõtlusvabaduse riive. Järgnevates kaitsekorra peatükkides on esitatud kitsenduste kaupa põhjendused, miks need piirangud on vajalikud.

Vastavalt kaitsekorra eripärale ja majandustegevuse piiramise astmele on kaitseala tsoneeritud piiranguvööndisse ja kahte sihtkaitsevööndisse. Kaitsealal kehtivad looduskaitse seaduses sätestatud piirangud määruses ettenähtud erisustega.

Kaitse-eeskirjaga ei reguleerita kaitsealal kala püüdmist, pilliroo ega adru varumist ning ujuvvahendiga sõitmist, sest kaitsealale ei jää veekogusid, kus need tegevused on võimalikud. Kaitsealal ei ole poollooduslikke kooslusi ning seetõttu ei käsitleta kaitse-eeskirjas nendega seotud tegevust.

2.5.2. Kaitsekorra üldpõhimõtted

Inimestel on lubatud viibida, korjata marju, seeni ja muid metsa kõrvalsaadusi kaitsealal, välja arvatud Sadra-Mõtuse sihtkaitsevööndis metsise mängu- ja pesitsusajal 1. veebruarist 30. juunini. Erisus inimeste viibimisele sihtkaitsevööndis keelatud ajal kehtib kaitseala valitseja nõusolekul teostatavale teadustegevusele, kaitseala kaitse korraldamise ja valitsemisega seotud tegevusele ning järelevalve- ja päästetöödele. Kaitsealal on lubatud pidada jahti, välja arvatud Sadra-Mõtuse sihtkaitsevööndis 1. veebruarist 31. augustini. Jahipidamise ajaline piirang kehtib metsise pesitsemise ja poegade eest hoolitsemise ajal. Pesakonnad elavad koos emalinnuga sügiseni. Häirimise korral jätab emalind pojad üksi ja nende ellujäämine, eriti jahedate ilmadega, on küsitav. Kuna jahipidamine häirib poegade lunde rohkem ja kuna jahipidamist võib alal ette tulla sagedamini kui lihtsalt inimeste viibimist elupaigas (näiteks seenel või marjul käimine), on jahipidamise ajaline piirang metsise elupaigas pikem kui kaitse-eeskirja § 11 lõike 2 punktides 1 ja 2 kehtestatud liikumispiirang. Väljaspool lindude pesitsusaega ja pärast poegade iseseisvumist ei kahjusta jahipidamine kaitseala kaitse-eesmärkide saavutamist. Liikumispiirangud on kehtestatud ainult Sadra-Mõtuse sihtkaitsevööndis, kuna seal on metsiste kasutatav mängupaik. Sadramõtsa sihtkaitsevööndisse jäävates mängupaikades pole metsisemängu juba aastaid toimunud, seega ei ole vajalik liikumist piirata niivõrd suurel alal. Tegemist ei ole ka aktiivselt külastatava alaga ja inimeste poolt on mängu häirimise tõenäosus väike. Liikumispiirangu ajad metsise kaitse tagamiseks tulenevad metsise kaitse korraldamise tegevuskavast ja neid kasutatakse ka metsise püsielupaikades, mis on kaitse alla võetud keskkonnaministri

13. jaanuari 2005. a määrusega nr 1 „Metsise püsielupaikade kaitse alla võtmine”. Inimeste liikumine kaitsealal väljaspool kaitsealuste lindude pesitsusperioodi kaitse-eesmärkide saavutamist ei takista.

Kaitsealal on lubatud sõidukiga ja maastikusõidukiga sõitmine teedel ja jalgrattaga ka radadel. Metsas sõitmine tekitab kaitstavate liikide jaoks häirivat müra ja kahjustab maapinda, mistõttu halveneb elupaikade seisund. Seetõttu on sõidukiga ja maastikusõidukiga sõitmine väljaspool teid lubatud üksnes järelevalve- ja päästetöödel, kaitse-eeskirjaga lubatud töödel, sealhulgas metsamajandus- ja põllumajandustöödel, kaitseala valitsemise ja kaitse korraldamisega seotud tegevusel ning kaitseala valitseja nõusolekul teostataval teadustegevusel. Kavandatavad liikumispiirangute leevendused on kooskõlas looduskaitseseadusega ega sea ohtu looduskaitseala kaitse-eesmärkide saavutamist.

2.5.3. Tegevuste kooskõlastamine kaitseala valitsejaga

Tegevused, mis on keelatud, kui selleks ei ole kaitseala valitseja nõusolekut, on määratud vastavalt looduskaitseseaduse § 14 lõikele 1. Kaitseala valitseja nõusolekuta on kaitsealal keelatud muuta katastriüksuse kõlvikute piire ja sihtotstarvet, koostada maakorralduskava ja teha maakorraldustoiminguid, kehtestada detailplaneeringut ja üldplaneeringut, lisasõita jahiulukeid, lubada ehitada ehitusteatise kohustusega või ehitusloakohustuslikku ehitist, seada projekteerimistingimusi ja väljastada ehitusluba ning rajada uut veekogu, mille pindala on suurem kui viis ruutmeetrit, kui selleks ei ole vaja anda vee erikasutisluba, ehitusluba ega esitada ehitusteatist

Kaitseala valitseja ei kooskõlasta tegevust, mis kaitse-eeskirja kohaselt vajab kaitseala valitseja nõusolekut, kui see võib kahjustada kaitseala kaitse-eesmärkide saavutamist või kaitseala seisundit. Kui tegevust ei ole kaitseala valitsejaga kooskõlastatud või tegevuses ei ole arvestatud kaitseala valitseja kirjalikult seatud tingimusi, mille täitmisel tegevus ei kahjusta kaitseala kaitse-eesmärgi saavutamist või kaitseala seisundit, ei teki isikul, kelle huvides nimetatud tegevus on, vastavalt haldusmenetluse seadusele õiguspärasest ootust sellise tegevuse õiguspärasuse osas.

Praktikas on tingimuste esitamine kõige enam kasutatav võte, millega välditakse kaitsealadel majandustegevuse kahjustavat mõju. Enamasti ei keelata tegevust, mis on kaitse-eeskirjas lubatud kaitseala valitseja nõusolekul, vaid püütakse kaalutlusõiguse kaudu leida lahendusi, kus tegevus loodusväärtusi ei kahjusta, ühitades looduskaitse ja arendushuvid.

2.5.4. Sihtkaitsevöönd

2.5.4.1. Sihtkaitsevööndi eesmärgid

Sihtkaitsevöönd on kaitseala osa seal väljakujunenud või kujundatavate loodusväärtuste säilitamiseks ja kaitsealuse liigi kaitseks. Kaitsealal on kaks sihtkaitsevööndit: Sadramõtsa ja Sadra-Mõtuse sihtkaitsevöönd.

Sadramõtsa ja Sadra-Mõtuse sihtkaitsevööndi kaitse-eesmärk on kaitsta kaitsealust linnuliiki metsist, tema mängupaika koos seda ümbritsevate mänguaegsete elupaikadega ning seal asuvaid elupaigatüüpe. Kaitstavad elupaigatüübid on rabad, nokkheinakooslused, vanad

loodusmetsad ning siirdesoo- ja rabametsad.

2.5.4.2. Lubatud tegevused sihtkaitsevööndis

Sihtkaitsevööndis on lubatud olemasolevate ehitiste hooldustööd. Hooldustööde all peetakse silmas töid, mis ei ole ehitamine (nt teede hõõveldamine). Kraavide hooldustööde puhul on vajalik kaitseala valitseja nõusolek, kuna selle tegevusega võib kaasneda alale suurem kuivendusmõju. Sellega kaasneb märgadele metsadele iseloomuliku taimestiku asendumine mineraalmuldadele omaste metsaliikidega ning kaitse-eesmärgiks olevad soometsad arenevad kõdusoometsadeks. Viimased metsiseuuringud on näidanud, et metsisekanad vajavad pesakondade kasvatamiseks eelkõige looduslikud siirdesoo männikuid, mistõttu on selle tegevuse piiramine vajalik metsise elupaikade säilitamiseks. Samuti on vajalik see piirang elupaigatüübi 91D0* säilitamiseks. Kraavide hooldustööde mõju sõltub konkreetse tegevuse mahust ja asukohast, mistõttu on vajalik kaitseala valitseja igakordne hinnang ja nõusolek. Selle käigus hindab kaitseala valitseja kuivenduse võimalikku mõju kaitse-eesmärkidele. Juhul kui tegevus ei kahjusta eesmärke, saab kraavide hooldamist lubada, kui kahjustab, seab kaitseala valitseja tingimusi kuivendamise mõju vähendamiseks sellisel määral, et kahju eesmärkidele oleks talutav, või kui kahju pole võimalik vähendada piisavalt, võib kaitseala valitseja keelduda nõusoleku andmisest.

Kaitseala valitseja nõusolekul rajatiste püstitamine kaitseala tarbeks võimaldab paigaldada eelkõige kaitseala tähiseid. Suuremad ehitustööd ohustaksid (hävitaksid, muudaksid pöördumatult tehismaastikuks) sihtkaitsevöönditesse inventeeritud loodusdirektiivi elupaigatüüpe. Elupaikadele tuleb tagada soodsa seisundi säilimine, st nende looduslik levila on muutumatu suurusega või laieneb. Sihtkaitsevööndites on tegu märgade alade ja maatulundusmaaga, kus suurem ehitushuvi puudub. Sadramõtsa sihtkaitsevööndit läbib igapäevaselt kasutatav tee, mida on eeldatavasti vaja mõne aja möödudes rekonstrueerida. Selle vajaduse ilmnemisel saab kaitseala valitseja esitada nõudeid tööde tegemise ajale ja mahule, et mõju metsisele ja metsale oleks minimaalne.

Kaitseala valitseja nõusolekul on lubatud maaparandussüsteemide hoiutööd ja loodusliku veerežiimi taastamine. See nõue võimaldab seada tingimusi hoiutööde tegemise viisidele ja ulatusele, näiteks kasutatavale tehnikale, et vältida kõrval asuvate metsakoosluste kahjustamist tööde käigus.

Metsise jaoks sobiva metsastruktuuri püsimiseks on kaitseala valitseja nõusolekul lubatud kaitsealuste liikide elutingimuste säilitamiseks vajalik tegevus ning koosluse kujundamine vastavalt kaitse-eesmärgile. See võimaldab harvendada liiga tihedaks kasvanud alusmetsa ja säilitada männipuistuid. Kaitseala valitseja nõusolekul on lubatud ka koosluse kujundamine vastavalt kaitse-eesmärgile. Kuna tegemist on kunagi majandatud metsadega, siis võib olla vajalik nende looduslikkusele kaasa aitamine (st lamapuidu tekitamine, kraavide sulgemine).

2.5.4.3. Keelatud tegevused sihtkaitsevööndis

Sadra-Mõtuse sihtkaitsevööndis on keelatud inimeste viibimine 1. veebruarist 30. juunini ning jahipidamine 1. veebruarist 31. augustini. Liikumispiirangutest Sadra-Mõtuse sihtkaitsevööndis on pikemalt juttu seletuskirja peatükis 2.5.2 „Kaitsekorra üldpõhimõtted”.

Sihtkaitsevööndis on kooskõlas kaitse-eeskirjaga sätestatud erisustega keelatud majandustegevus, loodusvarade kasutamine ning rahvaürituse korraldamine, telkimine ja lõkke tegemine. Vastavalt majandustegevuse seadustiku üldosa seadusele on majandustegevus iga iseseisvalt teostatav, tulu saamise eesmärgiga püsiv tegevus, mis ei ole seadusest tulenevalt keelatud. Tegevus, mille suhtes on kehtestatud teatamis- või loakohustus, loetakse samuti majandustegevuseks ka juhul, kui selle eesmärk ei ole tulu saamine. Seega kõik kaitse-eeskirja kaitsekorra üldpõhimõtete peatükis või sihtkaitsevööndite peatükis reguleeritud tegevused, mis on määrusega lubatud ja mida tehakse tulu saamise eesmärgiga, ning tegevused, mis on lubatud kaitseala valitseja nõusolekul ja millega kaasneb teatamis- või loakohustus, on kaitsealal lubatud majandustegevus. Kaitse-eeskirjaga lubatakse sihtkaitsevööndis majandustegevust, mis ei kahjusta kaitseala kaitse-eesmärki või seisundit.

Loodusvarade kasutamise all on mõeldud kõikide omastatavate loodussaaduste kasutamist. Loodusvarad on kaevandamisväärsed kivimid, mineraalid, vedelikud, gaasid ja orgaanilised ained. Loodusvara on ka vesi (eriti põhjavesi), samuti looduslik mets, ulukid, marjad, seemned, teisisõnu kõik see, mida ei ole loonud või teinud inimene, kuid mida kasutatakse majandustegevuses. Seetõttu on kaitse-eeskirjaga üldsätetes eraldi reguleeritud marjade ja seente ning muude metsa kõrvalsaaduste korjamine ja jahipidamine.

Sihtkaitsevööndis on keelatud rahvaürituse korraldamine, telkimine ja lõkke tegemine. Sihtkaitsevööndis puuduvad nendeks tegevusteks ettevalmistatud kohad ning ettevalmistamata kohas rahvaürituse korraldamine, telkimine ja lõkke tegemine võib halvendada kaitseväärtuste seisundit. Näiteks suurendab rahvaürituse korraldamine metsiste häirimise tõenäosust. Suures osas on sihtkaitsevööndis tegemist turbasamblaga kaetud aladega, mille pinnast liigne tallamine rikub. Lisaks on pinnas niiske ning telkimine ja lõkke tegemine on seal raskendatud. Kuna ala ei ole oluline loodusturismi sihtkoht ning maakonnas on piisavalt ettevalmistatud telkimis- ja lõkkekohti, siis ei ole piirangutel olulist mõju kohalikule turismile. Kaitseala külastamine gruppidega (mis ei ole avalik üritus) on siiski võimalik.

2.5.5. Piiranguvöönd

2.5.5.1. Piiranguvööndi eesmärgid

Piiranguvöönd on kaitseala osa, mis ei kuulu sihtkaitsevööndisse. Kaitsealal on Sadramõtsa piiranguvöönd, mille kaitse-eesmärk on elustiku mitmekesisuse ja metsisele manguaegse elupaiga säilitamine.

2.5.5.2. Lubatud tegevused piiranguvööndis

Piiranguvööndis on lubatud majandustegevus, arvestades kaitse-eeskirjas sätestatud erisusi, mis on määratud §-des 6 ja 14.

Piiranguvööndis on lubatud telkimine ja lõkke tegemine selleks ettevalmistamata kohas. Need tegevused ei ohusta ala kaitseväärtuste säilimist.

Piiranguvööndis on lubatud kuni 50 osalejaga rahvaürituse korraldamine kohas, mis ei ole selleks kaitseala valitseja nõusolekul ettevalmistatud ega tähistatud, ning kaitseala valitseja

nõusolekul rohkem kui 50 osalejaga rahvaürituse korraldamine kohas, mis ei ole selleks kaitseala valitseja nõusolekul ettevalmistatud ega tähistatud. Kaitsealal ei ole suurt külastussurvet, seal puuduvad ettevalmistatud matkarajad, telkimis- ja lõkkekohad. Kaitseala läheduses asuvad näiteks Karula rahvuspark ja Haanja looduspark, kus on loodud võimalused looduses liikumiseks ja puhkamiseks. Seega ei ole 50 osaleja piirang oluline takistus kaitseala piiranguvööndis liikumiseks ja väiksemate rahvaürituste korraldamiseks. Piiranguvööndis asuvad tallamiskindlamad kooslused, mistõttu kuni 50 osalejaga rahvaürituse korraldamine ei ole keskkonnale liiga koormav. Kuna suuremate (üle 50 osalejaga) võimalike ürituste olemus (osalejate arv, eesmärk) ei ole ette teada, ehkki sellest sõltub ürituse võimalik mõju kaitse-eesmärgile, mis teatud juhul võib senise praktika kohaselt olla juba olulise mõjuga, siis on jäetud kaitseala valitsejale mõju hindamise võimalus. Suurema osalejate arvu korral on kaitseala valitsejal võimalik seada tingimusi parkimis- ja prügikorraldusele ning vajaduse korral suunata üritus sinna, kus potentsiaalne tallamine ohustab maastikku kõige vähem. Samuti võib suurem inimgrupp häirida kaitse-eesmärgiks olevaid metsiseid, eriti tibude kasvatamise ajal. Üritust saab lubada, kui see ei kahjusta kaitse-eesmärke.

Kaitseala valitseja nõusolekul on piiranguvööndis lubatud veekogude veetaseme ja kaldajoone muutmine juhul, kui see osutub kaitseala väärtuste säilitamisel vajalikuks. Piiranguvööndisse jääb kuivenduskraave, mille süvendamisel võib olla negatiivne mõju kaitseala kaitse-eesmärkidele. Kuna suur osa kaitseala metsadest on siirdesoo- ja rabametsad, siis kraavide süvendamisega tekib kuivendusmõju, mille tulemusel toimub märgades metsades soometsadele iseloomuliku taimestiku asendumine metsaliikidega ning soometsad asenduvad pikapeale kõdusoometsadega. Kuivendusmõju ei teki ainult kraavi vahetus läheduses, vaid võib ulatuda ka kõrval asuvasse sihtkaitsevööndisse, ning selle vähendamiseks ja vältimiseks reguleeritakse seda piiranguvööndis. Seevastu kraavide kinni ajamine mõjutab neid kooslusi positiivselt. Kaitseala valitsejal on võimalus seada nõudeid tööde mahule ja teostamisele, arvestades konkreetse töö mõjupiirkonda.

Kaitseala valitseja nõusolekul on lubatud piiranguvööndisse rajatiste püstitamine. Eelkõige on see vajalik uute piiritähiste paigaldamiseks kaitsealale. Kuna piiranguvööndis on tegu RMK metsamaaga, siis sinna suuremate ehitiste ehitamise vajadus ja huvi puudub. Ehitiste püstitamine killustab maastikku ja vähendab metsisele sobivat elupaika. Samuti kaasneb ehitise püstitamisega vajadus maapinda kuivendada, mis ei ole kooskõlas kaitse-eesmärkidega.

Piiranguvööndis on lubatud kaitseala valitseja nõusolekul uuendusraie. Lageraiet tohib teha 1 ha suurusel langil ning turberaietest aegjärkset ja häilraiet kuni 2 ha suurusel langil. Raie tegemisel tuleb arvestada järgmiste tingimustega:

- 1) elustiku mitmekesisuse säilitamiseks tuleb jätta raielangile hektari kohta alles vähemalt 15 tihumeetrit puid, mida ei koristata ja mis jäävad metsa alatiseks;
- 2) raie ei ole lubatud 1. veebruarist 31. augustini;
- 3) üle 60 aasta vanuse metsa osakaal ei tohi piiranguvööndis jääda väiksemaks kui 50%.

Vastavalt looduskaitseseaduse §-le 31 võib piiranguvööndis seada raielangi suurusele metsaseadusest erinevaid piiranguid, kui need on vajalikud koosluse või kaitsealuse liigi säilitamiseks. Lubatud lageraielangi suurusele on seatud piirangud võrreldes metsaseaduses lubatud suurima langi pindalaga, sest kaitsealal ei ole suurepinnaline lageraie kooskõlas kaitse-eesmärgiga, mis puudutab metsase maastikuilme säilimist. Sadramõtsa piiranguvööndi metsaraie piirangud tulenevad eelkõige metsise elupaiganõudlustest, kuid arvestatud on ka bioloogilise mitmekesisuse säilitamisega.

Lageraiega luuakse paremad tingimused metsa uuendamiseks. Langi suuruseks on määratud 1 ha, et vältida metsa vanuselise struktuuri olulist nihkumist nooremate metsade poole ning leevendada uuendusraie mõju metsamaastiku fragmenteerumisele. Arvestada tuleb ka sellega, et raietööde käigus ei tohi kahjustada metsa alustaimestikku ja langi äärealadel tuleb säilitada alusmetsa nii, et üleminek metsast langile oleks sujuv.

Turberaie langi maksimaalseks suuruseks on määratud 2 ha. Turberaie liikidest ei ole lubatud veerraie, mille korral raiutakse uuendamisele kuuluvas metsas puud langi servast lageraie korras korduvate raiejärkudena mitte rohkem kui puistu kõrguse laiuselt. Lagedaks raiutud riba kõrval raiutakse järelkasvu olemasolu korral üksikpuud või häilud puistu kõrguse laiuselt. Veerraie koos lageraiega piirnevatel eraldistel tekitaks olukorra, kus lagedaks raiutud ala võib olla raiutava veeru võrra suurem kui lageraie korras lubatud 1 ha. Suured lageraielandid, mis põhjustavad metsa fragmenteerumist, sunnivad metsiseid otsima uut mænguala. Seega suurendab veerraie lubamine koosmõjus lageraie lubamisega metsa fragmenteerumise riski, mida veerraie keelamisega välditakse. Teadaolevalt on tugevad metsisemängud just seal, kus 800 m raadiuses vahetust mængupaigast ei ole suuremaid kui 0,6 ha suurusi lagealasid (Metsise kaitse tegevuskava, 2015).

Metsisemängu suuruse ja üle 60-aastase metsa osakaalu keskmiste vahel on tugev seos, mille kohaselt vanametsa osakaalu langemisel alla 50% mængud kaovad (Metsise kaitse tegevuskava, 2015).

Raie tegemisel tuleb elustiku mitmekesisuse säilitamiseks jätta raielangile hektari kohta alles vähemalt 15 tihumeetrit puid, mida ei koristata ja mis jäävad metsa alaliseks. Alles jäetavad puud valitakse eri puuliikide esimese rinde suurima diameetriga puude hulgast, eelistades kõvalehtpuid, mände ja haabasid, samuti eritunnustega, nagu põlemisjälgede, õõnsuste, tuuleluudade või suurte okstega puid.

Raie keeluaeg 1. veebruarist 31. augustini tuleneb metsise pesitsusajast, kui liik on häirimise suhtes tundlik, ning sel ajal on keelatud kõik raieliigid. Selleks et vältida metsisetibude hukkumist, ei saa metsaraieid lubada kevadsuvisel perioodil. Raietööde käigus võidakse pesakonnad laiali ajada ning ebasobivate ilmade korral võivad tibus ilma ema läheduseta hukkuda.

2.5.5.3. Keelatud tegevused piiranguvööndis

Piiranguvööndis on keelatud puhtpuistute kujundamine ja energiapuistute rajamine, maavara kaevandamine, uue maaparandussüsteemi rajamine, biotsiidi, taimekaitsevahendi ja väetise kasutamine ning puidu kokku- ja väljavedu külmumata pinnaselt, v.a kaitseala valitseja nõusolekul, kui pinnas seda võimaldab.

Need piirangud tulenevad otseselt looduskaitse seaduse § 31 lõikest 2 ning on suunatud vööndi kaitse-eesmärkide saavutamisele. Puht- ja energiapuistute rajamine on keelatud, kuna see ohustab metsakoosluste soodsa seisundi säilimist. Metsakoosluste soodne seisund on tagatud, kui puistu vanuseline ja liigiline koosseis on võimalikult mitmekesine ja sarnane loodusmetsadele. See loob soodsaid elupaigatingimusi eri liikidele. Puht- ja energiapuistute bioloogiline mitmekesisus on väike ning sobivad elutingimused on tagatud vaid vähestele liikidele.

Maavara kaevandamine ja uue maaparandussüsteemi rajamine on keelatud, sest need seaksid ohtu kaitseala väärtuste säilimise. Sadramõtsa looduskaitsealal leidub rabasid ja liigniiskeid metsi. Maavara kaevandamine ja uue maaparandussüsteemi rajamine alandaks veetaset ja ohustaks kaitse-eesmärgiks olevaid kooslusi. Biotsiidi, taimekaitsevahendi ja väetise kasutamine mõjutab negatiivselt looduslikke ökosüsteeme ja elustikku.

Puidu kokkuvedu külmumata pinnaselt on keelatud, sest piiranguvööndis on tegemist märjemate kasvukohatüüpidega pehmel niiskel pinnasel, millel liikumine kahjustab pinnast ja metsataimestikku. Kaitseala valitseja võib siiski lubada puidu kokku- ja väljavedu, kui pinnas seda võimaldab, näiteks pikalt kestnud kuivade ilmade puhul.

3. Menetluse kirjeldus

Kaitse-eeskirja avalik väljapanek toimus 19.06.–16.07.2017 Keskkonnaameti Võru kontoris ning Rõuge vallamajas. Teade kaitse-eeskirja avaliku väljapaneku ja avaliku arutelu kohta ilmus 17.06.2017 üleriigilise levikuga ajalehes Õhtuleht ja kohalikus ajalehes Võrumaa Teataja ning 19.06.2017 ametlikus väljaandes Ametlikud Teadaanded. Lisaks olid avalikustamise materjalid üleval Keskkonnaameti kodulehel. 03.08.2017 toimus Rõuge vallavalitsuses määrust tutvustav avalik arutelu, kus osales kuus inimest.

Tähtkirjaga teade kaitse-eeskirja eelnõu kohta koos määruse eelnõu ja seletuskirjaga saadeti neile eraisikutest maaomanikele (kokku neli eramaaomanikku), kelle maaüksuste osas on muudetud kaitseala piire või tsoneeringut võrreldes varasemaga. E-kirjaga saadeti teade ja määruse dokumendid juriidilistele isikutele, RMK-le, Võru Maavalitsusele ning Rõuge ja Varstu Vallavalitsusele.

Avaliku väljapaneku ajal laekus üks maaomaniku kiri vastuväidetega (Soomänni kinnistu omanikult, mis on registreeritud Keskkonnaameti dokumendihaldussüsteemis 06.07.2017 nr 7-4/17/4181-2) ning millele koostati ja väljastati vastuskiri (01.08.2017 nr7-4/17/4181-3). Avalikul arutelul tehti lisaettepanekuid kaitse-eeskirja muutmiseks.

Tabel 1. Avalikustamise ja avaliku arutelu käigus esitatud arvamused ja ettepanekud

Arvamuse esitaja nimi ja seos eelnõuga	Arvamuse kokkuvõte	Menetleja otsus
Soomänni (katastritunnus 69702:001:0900) kinnistu omanik	1. Kiri Omanik ei nõustu kinnistu arvamise Sadramõtsa looduskaitseala Sadra-Mõtuse sihtkaitsevööndisse kavandatud osas, kuna omaniku hinnangul ei ole põhjendatud raieküpse metsa sihtkaitsevööndisse arvamine ning metsakasvataja tulust ilma jätmine. Tegi ettepaneku piiride määramisel kasutada mõttelist sirgjoont nagu vööndi	1. Ei arvestanud ettepanekuga, kuna tegemist on metsise kasutatava mängupaiga lähedusse jääva alaga ja metsise kaitseks tuleb sihtkaitsevööndi planeerimisel arvestada mänguelupaigaks sobivate elupaikade paiknemisega maastikus, üldjuhul kuni 700–800 m kauguseni mängukeskmest Eraldiste 7 ja 14 puhul on tegemist mustika kasvukohatüübil kasvavate männikutega, mis on metsise elupaigaks sobivad. Metsise kaitse tegevuskava andmetel eelistavad pesakonnaga emaslinnud toituda vanades niisketes metsades, kus puhmarindes domineerib mustikas. Lisaks on tegemist potentsiaalse vana loodusmetsa elupaigatüübiga,

	loodenurgas ja lõunaservas. Väidate, et Soomänni kinnistul on looduses nähtav sirge metsasihist er. 14 kuni er. 8 kraavi serva. Siis kulgeks piir rabaeraldiste 4 ja 6 serva pidi. 2. Kiri Omanik palus veel kord üle vaadata kaitseala välispiiri ning Soomänni kinnistu metsaeraldised 7 ja 14 kaitsealast välja tsoneerida.	mis on samuti loodava looduskaitseala kaitse-eesmärgiks. 2. Kaitseala välispiir vaadati uuesti üle ning maaomanikuga käidi kohapeal, kus leiti mõlemaid osapooli rahuldav kompromiss. Kaitseala välispiiri vähendati. Kaitsealasse jäid metsisele kõige sobivamad metsad (siirdesoo) ning välja arvati osa eraldistest 7 ja 14. Need ei ole metsise kaitseks määrava tähtsusega ning riigimaa arvelt arvati metsise elupaiku kaitsealasse juurde.
Rõuge Vallavalitsus	Avalikul arutelul tegi ettepanekud: 1) Metsise sihtkaitsevööndi nime muutmiseks Sadra-Mõtuse sihtkaitsevööndiks. 2) Laiendada kaitseala lõunaosas, sest metsise elupaik on kaitsealast välja jäetud. 3) Muuta kaitseala lõunaosas olev piiranguvöönd sihtkaitsevööndiks, kuna seal alal on metsisele sobivad elupaigad. 4) Kaitseala laiendada kaitseala põhjaosas, sest metsise elupaik on kaitsealast välja jäetud. 5) Kontrollida, kas kaitsealal asub nokkheinakooslusi. 6) Kaasata kaitseala moodustamise protsessi eksperte, kes tunnevad seda ala.	1) Ettepanekuga arvestatud. 2) Ettepanekuga ei arvestatud, kuna alal on 2014. aastal tehtud lageraie ning neid lanke on vaja nii uuendada kui ka hooldada. Peamiselt asendub loodusliku uuenduse käigus mänd kuuse või lehtpuudega eelkõige jänese-kapsa-mustika ja mustika kasvukohatüübis, mis on metsise eelistatavad elupaigad (Metsise kaitse tegevuskava, 2015). 3) Ettepanekuga on arvestatud. 4) Ettepanekuga arvestatud. Tegemist jätkuvalt riigi omandis oleva maaga, mille RMK vormistab lähiajal riigimaaks. 5) Eestis on nokkheinakooslused rabadega kaasnevad elupaigatüübid. Selle ala puhul on nende osakaal märgitud 0%. Kuigi enamasti on nokkheinakooslused hästi märgatavad älverabades, siis võib nokkheina leida ka rabastuvates metsades. 6) Kaitseala moodustamisel on ala käinud üle vaatamas bioloogid ning arvesse on võetud keskkonnaregistri vaatlusandmeid. Kaitseala

		kaitse-eeskirja eksperdi hinnang.	eelnõule	on	tehtud
--	--	--------------------------------------	----------	----	--------

Pärast avalikustamist toimus 22.01.2018 kohtumine Rõuge Vallavalitsuse keskkonnaspetsialisti Jaanus Tanilsooga, kes tutvustas Asko Lõhmuse arvamust Sadramõtsa looduskaitseala välispiiri laiendamisest kaitseala lõunaosas. Pärast läbirääkimisi riigimaa volitatud valitseja RMK-ga laiendati kaitseala välispiiri 25184 Metstaga-Sadramõtsa teeni.

4. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Eelnõu koostamisel on arvestatud järgmise EL õigusaktiga:

1. EÜ Nõukogu direktiiv 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku taime- ja loomastiku kaitse kohta (EÜT L 206, 22.07.1992, lk 7–50).

EÜ Nõukogu direktiivi 92/43/EMÜ ehk loodusdirektiivi artikli 2 lõike 1 kohaselt on nimetatud direktiivi eesmärk looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taime- ja loomastiku kaitsmisega kaasa aidata bioloogilise mitmekesisuse säilimisele EL liikmesriikide territooriumil. Loodusdirektiivi artikli 3 lõigete 1 ja 2 kohaselt luuakse Euroopa ökoloogiline võrgustik Natura 2000, mille loomisse annab oma panuse iga liikmesriik võrdeliselt sellega, millisel määral leidub tema territooriumil loodusdirektiivis nimetatud looduslikke elupaigatüüpe ja liikide elupaiku. Vastavalt Vabariigi Valitsuse 5. augusti 2004. a korralduse nr 615 „Euroopa Komisjonile esitatav Natura 2000 võrgustiku alade nimekiri” lisa 1 punkti 2 alapunktile 373 on Natura 2000 võrgustiku loodusala esitatud Sadramõtsa loodusala, mis hõlmab Sadramõtsa looduskaitseala. Seetõttu tuleb Sadramõtsa looduskaitsealal tegevuse kavandamisel hinnata selle mõju kaitse-eesmärkidele, arvestades Natura 2000 võrgustiku alade kohta kehtivaid erisusi.

Sadramõtsa loodusala on kinnitatud Natura 2000 võrgustiku alaks Euroopa Komisjoni 12. detsembri 2008. a otsusega 2009/94/EÜ, millega võeti vastavalt nõukogu direktiivile 92/43/EMÜ vastu boreaalses biogeograafilises piirkonnas asuvate ühenduse tähtsusega alade teine ajakohastatud loetelu (teatavaks tehtud numbri K(2008) 8046 all, ELT L 43, 13.02.2009, lk 245–392). Viimati ajakohastati boreaalse biogeograafilise piirkonna loodusala nimekirja Euroopa Komisjoni 9. detsembri 2016. a rakendusotsusega (EL) 2016/2331, millega võeti vastu boreaalses biogeograafilises piirkonnas asuvate ühenduse tähtsusega alade loetelu kümnes uuendatud versioon (teatavaks tehtud numbri C(2016) 8184 all, ELT L 353, 23.12.2016, lk 102–255).

Pärast määruse jõustumist tehakse Euroopa Komisjonile ettepanek liita kaks loodusala, Sadramõtsa ja Sadrametsa, mille piirid ja eesmärgid viiakse vastavusse Sadramõtsa looduskaitseala ning Sadrametsa harivesiliku püsielupaiga omadega.

Sadramõtsa loodusalast jäävad välja edaspidi Sasnovõi (69702:001:0821) ja Lesnoi (69702:001:0960) kinnistu. Loodusala osakaal väheneb Laanepõllu (69702:001:0064) kinnistul.

Sadramõtsa loodusala osakaal suureneb Muravjevo (69702:001:0601), Lõonurme (69702:001:0061) ja Soomänni (69702:001:0900) kinnistul.

5. Määruse mõju ja rakendamiseks vajalikud kulutused

Määruse mõju on positiivne loodus- ja elukeskkonnale, aidates looduskeskkonna säilitamisega kaasa inimeste põhivajaduste ja elukvaliteedi tagamisele. Määruse kaitse-eesmärkide täiendamine elupaigatüüpidega aitab kaasa väärtuslike elupaikade säilitamisele ja nende soodsa seisundi saavutamisele.

Uue kaitse-eeskirja kehtestamine aitab kaasa rahvusvaheliste kohustuste täitmisele, seega on mõju välissuhetele positiivne. Looduse mitmekesisuse ehk elurikkuse säilitamise ja suurendamise vajaduse sätestavad nii Euroopa 2020 kui ka Ressursitõhusa Euroopa tegevuskava. Sellest tulenevalt on elurikkuse vähenemise peatamiseks ja taastamiseks kinnitatud EL elurikkuse strateegia aastani 2020 (KOM(2011)2441), mis seab liikmesriigile konkreetsed ja mõõdetavad eesmärgid elurikkuse (liikide ja elupaikade seisundi) parandamiseks aastaks 2020. Kinnitatav õigusakt toetab otseselt nende eesmärkide saavutamist.

Sadramõtsa looduskaitseala on juba riikliku kaitse all, mistõttu puudub määruse jõustumisel oluline mõju sotsiaalvaldkonnale, riiklikule julgeolekule, majandusele, regionaalarengule ning riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse korraldusele.

Planeeringud tuleb kooskõlla viia kehtestatud õigusaktidega. Seega mõjutab määruse kehtestamine ka kehtestatud planeeringuid. Teadaolevalt vastuolusid kehtivate planeeringutega ei ole, mistõttu oluline mõju selles küsimuses puudub. Looduskaitseaduse § 9 lõike 7¹ punktide 3 ja 4 järgi on avalikustamise üks eesmärk saada menetlusosalistelt neile teadaolevaid andmeid, mis on eelnõuga seotud.

Vastavalt maamaksuseaduse §-le 4 kaasneb määruse jõustumisega kohaliku omavalitsuse maamaksutulude mõningane vähenemine. Maamaksuseaduse § 4 lõike 3 kohaselt hakkab maamaksusoodustus kehtima kaitse-eeskirja jõustumisele järgneva aasta 1. jaanuaril. Maamaksuseaduse § 4 lõike 1 punkti 1¹ kohaselt kaitsealade sihtkaitsevööndi maalt maamaksu ei maksta ja § 4 lõike 2 kohaselt looduskaitseaduse §-s 31 sätestatud piiranguvööndi maalt makstakse maamaksu 50% maamaksumäärast. Maamaksu laekub Rõuge vallale vähem ligikaudu 300 eurot aastas.

Vastavalt looduskaitseaduse §-le 20 võib riik kokkuleppel kinnisasja omanikuga omandada kinnisasja, mille sihtotstarbelist kasutamist ala kaitsekord oluliselt piirab, kinnisasja väärtusele vastava tasu eest. Maa-ameti tehingute andmebaasi andmetel, mille aluseks on võetud aasta jooksul toimunud ostu-müügitehingud ning arvestatud kaitseala maa valdavalt sihtotstarvet maatulundusmaana, on ajavahemikus 1. jaanuarist 2015 – 31. detsembrini 2015 keskmine tehinguväärtus Rõuge vallas olnud 2424 eurot hektari eest. Kaitseala piires on valdavaks sihtotstarbeks maatulundusmaa. Võimalik kogukulu riigile on selliste kinnisasjade ostmisel ligikaudu 76 100 eurot.

Kaitsealal, mis on ühtlasi loodusala, saab taotleda metsatoetust 60 eurot piiranguvööndi ja 110 eurot sihtkaitsevööndi metsamaa hektari kohta. Kaitseala sihtkaitsevööndisse jääb toetusõiguslikku metsamaad umbes 22 ha. Tsoneeringu muudatuste tulemusena väheneb Natura 2000 erametsatoetuste võimalik kulu aastas ligikaudu 2420 euro võrra.

Sadramõtsa looduskaitseala kaitsekorra uuendamisega arvatakse kaitseala koosseisus piiranguvööndist sihtkaitsevööndisse riigimetsa 153,2 ha. Üle 60 aasta vanust metsa läheb

piiranguvööndist sihtkaitsevööndisse ligikaudu 100 ha. Riigimetsa Majandamise Keskuse arvutuste kohaselt jääb majandusmetsa range kaitse alla võtmisel riigil metsa majandamata jätmisel saamata tulu keskmiselt 156 eurot hektari kohta aastas. Kuna piiranguvööndi metsade majandamine oli ka varem kitsendatud, oli majanduspiirangutega metsade kavandatav raiemaht ligikaudu 1/10 majandusmetsa lankide keskmisest. Eelnevat arvestades ulatub iga-aastane saamata jäänud puidutulu lisapiirangute seadmisel ligikaudu 14 040 euron.

Määrus ei mõjuta poollooduslike koosluste hooldamise toetamisega seotud kulutusi, kuna need kooslused kaitsealal puuduvad.

6. Määruse jõustumine

Määrus jõustub kümnendal päeval pärast Riigi Teatajas avaldamist.

7. Vaidlustamine

Määruse üldkorraldusele ehk haldusakti tunnustele vastavat osa on võimalik vaidlustada, esitades halduskohtumenetluse seadustikus sätestatud korras kaebuse halduskohtusse. Määruses on üldkorralduse regulatsioon suunatud asja (kinnistu) avalik-õigusliku seisundi muutmisele, hõlmates eelkõige asja kasutamist ja käsutamist reguleerivaid sätteid. Seega vastavad määruses üldkorralduse tunnustele sätted, millest tulenevad kinnisasja omanikule või valdajale õigused ja kohustused on konkreetse kinnisasjaga tihedalt seotud ning puudutavad kinnisasja kasutamist või käsutamist. Halduskohtumenetluse seadustiku § 46 lõike 1 kohaselt võib tühistamiskaebuse esitada 30 päeva jooksul kaebajale haldusakti teatavaks tegemisest arvates ja sama paragrahvi lõike 5 kohaselt kaebuse haldusakti õigusvastasuse kindlakstegemiseks kolme aasta jooksul haldusakti andmisest arvates.

8. Eelnõu kooskõlastamine

Eelnõu on kooskõlastatud teiste ministeeriumitega eelnõude infosüsteemi EIS kaudu. Ministeeriumid on kooskõlastasid eelnõu vaikimisi. Vabariigi Valitsuse reglemendi § 7 lõike 4 kohaselt, kui kooskõlastaja ei ole sama paragrahvi lõigetes 1–3 sätestatud tähtaja jooksul eelnõu kooskõlastanud või jätnud seda põhjendatult kooskõlastamata, loetakse eelnõu kooskõlastatuks.